

ראשות ערים והמשנה לנשא

על צורות נקבה של תפקידים שממלאות נשים

רונית גדי

(ב) ראש: מספרים שכשנובה גולדה מאר לראש ממשלה ישראלי פנו אל האקדמיה בשאלת אם התואר 'ראש ממשלה' יפה גם לאישה. לא ידוע לנו על תיעוד של פניה זו, ומכל מקום גולדה מאיר הייתה ראש ממשלה ולא ראשנת ממשלה. סביר שהছורה 'ראש' לנקבה לא צרינה במילויו שהרי המילה 'ראש' ממשות בציরוף זה שימוש מושאל הלוקו מאכבי הגוף נסף על כן, ראש ממשלה בזמן נתון יש ורק אחד או אחד. ואולם לא כך הוא בתפקידים אחרים: ראש ערים, ראש ארגונים וכדומה יכולם להיות כהה, ולעתים נחוצה הבחנה בין נשים לגברים הממלאים תפקידים אלו. וכן אין מכך נחוצה בירושותה: "בכל מדינת ישראל יש רק שתי רשות ערים". אילו רצוי לומר זאת ללא שימוש בצורת הנקבה היה הנושא מסוובל למדיני, כגון 'כל מדינת ישראל יש רק שתי רשות ערים'. נעיר כי במקרה 'ראש' כהה מיליה 'ראש' כשהיא לא עצמה מצינית תפקיד: "ז'אנרא יהושע לכל במקרא רשות נקבה; ח'כ'ו, י'ו'ית מנכ'לית. אין צורך לומר שצורות הדין בראשי תיבות: ח'כ'ו, י'ו'ית מנכ'לית, כגון שופטת, בוגר שופטת, רופאה, מנהלת, מדריכת, מרצה, נספחת, מתעמלת.

מדובר באישה הינה כתוב "וישימו העם אותה עליהם לואשה ולקצינה".inan daberim dorshim poch ha'mazah miyach, sheri yish b'makara 'dasha' ches' tavora: "ha'eben ha'rasha" (zochra d.), aben uvara, bat-chilat sefer "shefa borroha", dn b'shala am yish loshon shehai tevutia la'adom, ve'ova k'otuba: "hahna abrer chalila aiyu ha'lshon ve'asher la'el ha'lshonot". Rabim matstigim 'm'rasha' b'binok sh'modor b'shiyush moshe'al, ve'olim b'makra achor shel shai'la la' nemanu miz'irat zorat nqaba: cocb kolnu (tarugom b'vava la'-star) ve'b'nqaba: cocb kolnu. Avsh ayin kofeh ul'ha d'vora'im lo'mer 'avat ha'uri', 'dasha' ha'macon' v'kodoma, ak mi shanket lo'shon zo holc b'darcha shel ha'uberit.

(ג) משנה: שאלת צורת הנקבה של משנה נדונה לפי בקשתה של השופטת מרום נאור לקראת מינויה לשנה לנשא בית המשפט העליון. המילה משנה מצינית תפקיד כבר במקרא: "כי מתקני היוזקי משנה לפדר אח'שוריוש" (אסתר י, ג), "מתקנת המשנה" (בראשית מא, מג). לא זו בלבד, אלא שהມילה בא במקרא גם במעמד מובהק של שם תואר: "אחים המשנים" (דברי הימים א, טו, ייח), ובמגילת המקדש "הברון המשנה", ודינו של שם התואר שנטיתו כוללת צורת נקבה ביחיד ורביכים. יד המקה היא שלא נזמנה צורת נקבה. מה שגורם להיסוס הוא שצורת הנקבה משנה "תפופה" לשמשות אחרות. אך אין זה השם היחיד שבו יש "התנשנות" בין צורת הנקבה למילה אחרת: טיעת היא נקבת הטיסים וגם קבוצת מטוסים, כבאייה היא נקבת הכבאי וגם רכב הכבאי וועוד. השופטת נאור החיליטה לנוקוט את צורת הנקבה משנה בברכתו של נשיא האקדמיה, ובעקותות נוגחות משרות אחרות. נוכל אפוא לומר בקלהות: 'ך' קבעות שתי המשנות ליו"ץ המשפט למשלה, עורכות הדין זו וזו (ולא 'ך' קבעות המשניים...).

לעתים נשים מרגשות שעצם נקייט לשון נקבה בשם התפקיד שhaven ממלאות יש בה נימה של זלזול. תפעה זו בולטת בתארים עוזרת ומויצה. וכך עוזרת לבעל תפקיד בכיר תעדר לעיתים להיקרא 'עוור' כדי שלא יחשובה לעוזרת בית, ומזכירה בכירה תבהיר להיות 'מוחיך' ובלבד שלא יחשובה לפחותה נמוכת דרג. אבל כאמור אין זה טבעה של לשוננו. על רקע זה החליטה האקדמיה ש'אפשר ליצור צורות נקבה לכל תואר, תפקיד ודרגה שנושאת אישא'. ויזוגש: החלטה זו לא גועדת להיענות לדרישה אידיאולוגית כלשהי, האקדמיה מוחיבת לכון את התפתחותה של הלשון לפי טבעה. וכפי שראינו צורות הנקבה הן טבעה של לשוננו.

המקורות העבריים העתיקים מספרים לנו מעט מאוד על נשים בכלל ועל נשים בעלות תפקידים בפרט. אך במקרים היחידים שבהם נשים מילאו תפקידים – תמיד יש לתואר התפקיד צורת נקבה. כך למשל במקרים אלו מוצאים נקבה (דבורה), נקבה (בעלת אוב) ונקבה (מלכת שבא), ובלשון חז"ל אפוטרופוס (אפוטרופוס בנקבה).

בדרכו נגגה העברית בעבר במקורים הספריים שבהם נשים נושאו תפקידים – הן נהגין ביום ברשימה ארוכה ומתארכת של תפקידים ומڪומות: נשיאה, שרה, חשבת, פקחת, חזאית, כלכנית, מדינית, ספורטאית, מלכזית, סגנית, שגרירה ופרקלית. גם תפקידים שמוקרים בלאו זוכים לסייעות נקבה; כגון טרינרית, אופטיקאית וקנצלרית. הוא הדין בראשי תיבות: ח'כ'ו, י'ו'ית מנכ'לית. אין צורך לומר שצורות הבינווי המשמשות לתפקידים ומڪומות נוטות בנקבה, כגון שופטת, רופאה, מנהלת, מדריכת, מרצה, נספחת, מתעמלת.

במשמעותו הבינוני ובמשמעותו המקורי המוצעו המובהקים צורת הנקבה טבעית לחולתון ובדרך כלל אוטומטית. ככל האם משקל פעל (קצין-קצינה) ומשקל פועלן (רകדן-רקדנית), וכמהם המילים בסימות ז' ו'אי (kolenuun-kolenuuni, ריעונאי-ריעונאית). במשקל פועל משמשות כמו סימונות נקבה (קברת/קברית). (קבר-קברת לעומת קשו-קשיית). ולעתים שתי הסימונות: קברת/קברית). צורת נקבה נוצרת גם במשקלים אחרים אם המילה מתייחסת לבני אדם, כגון שמות הסוגולים מלך-מלך, מלך-מלךה, מלך-מלךה, נער-נעירה, ובשמות אחדים ממשקל המ"מ: מפֶּרֶת-מְקַרְתָּה, מְנֻנָּה-מְנֻנָּה, מלך-מלך-מלך.

הצורך בצורות נקבה בשמות המתיחסים לשום מובנה בעברית, שהרי הן הפעלים הן שמות התואר נוטים לפני מין, ונדרש אפוא התאם ביןיהם ובין השם. ניסוחים כגון 'האלוף אמורה...', 'הדקן דורשת...', 'המנכ'ל החדש', 'הווטרינר הראשית' צורמים את אוננו, הצרימה קיימת – לעתים ביתר שאות – בצורות הרבים. ניסוח כגון 'שותי הסטטונ'לים' מופקדות על קשרי החוץ והפנים של הארגון' הוא למעשה בלתי אפשרי.

למרות הנתונים החד"שניים האלה בכמה מקרים נוצרת מובנה בקשר לדברי עברית אשר לצורת הנקבה, ובעקותות נוגחות משרותה ומן השימוש בה.

(א) אלופה ודרגות אחרות: כאשר עודה אורה רביבאי עלולה לדרגת אלוף, הגיעו אל האקדמיה פניה מצח'ל: האם היא תהה האלוף הראשון ממיין נקבה או שמא האלופה הראשונה. המליצה לנו היה השתמש בצורת הנקבה 'אלופה' – בכל מקרה שבו שימוש זה טבעי ווועוד, למשל: 'האלופה אורנה ברביבאי', 'האלופה השתתפה בישיבת המטכ'ל'.

עם זאת נראה שטרם התגבש נהוג אחד בשימוש צורות הנקבה בדרגות הצבאיות והאחרות. מצד אחד אנו מוצאים צירופים כגון 'רב'ט' יהודית ח', 'סמל דבורה אשלי', ומצד שני יש צורות נקבה לדרגות רבות: טוראית, רב'טית, סמלת, תא'לית ואף תחת-אלופה ורב-טראן, וצורות אלול משמשות אפילו בזמנים שלם. לשתי דרגות נראה שעדין לא נוצרה צורת נקבה – סגן וסגן. אך אין שום מניעה ליצור סגנה וסגןה (או סרנית). מעניינת גם ההתנגדות הלשונית בתארים האקדמיים. כשהדרגות צמודות לשם נאמר 'זוקטור יפה כהן' או 'פרופסור רות לוי', אך דברים באים יאמרו 'הדוקטורית החדש' או 'הפרופסורית החדשה' קיבלה פרט' וכדומה.